

Sociální pedagogika na Katedře pedagogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Jitka Lorenzová

Historie studijního oboru

Sociální pedagogika byla zavedena do studijních plánů Katedry pedagogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (KPED FF UK) v polovině 90. let minulého století. Prvních deset let, do roku 2005, šlo o jednu z povinně volitelných specializací v rámci pětiletého magisterského studia oboru pedagogika, kterou si studenti volili ve druhé polovině studia. Specializace profilovala absolventy směrem k uplatnění v pomáhajících profesích, výchovných institucích, zařízeních sociální prevence a v oblasti sociálních služeb. Tvořil ji (kromě disciplín pedagogických a sociologických) komplex předmětů zaměřených na sociální politiku, management sociálně-pedagogických institucí, filozoficko-antropologickou reflexi člověka, teorie a metody sociální pedagogiky, problematiku sociálních deviací, osobnostní a sociální výchovu, kooperativní aspekty sociální výchovy, poradenské a diagnostické aspekty práce s dětmi, mladistvými a problémovými klienty. Do popředí se dostala také odborná praxe v sociálních institucích. Zaměření specializace se následně promítlo také do státní závěrečné zkoušky.

Od roku 2005 byl zahájen v souladu s Boloňskou deklarací přechod pětiletého magisterského studia pedagogiky na dělená studia bakalářská a magisterská. Bylo rozhodnuto, že sociální pedagogika bude na katedře realizována jako samostatný magisterský studijní obor, který bude nabízen absolventům bakalářských studií pedagogiky a příbuzných oborů z celé ČR. V této souvislosti byla připravena samostatná akreditace oboru pro prezenční i kombinovanou formu studia. První absolventi vstoupili na trh práce v roce 2008 (do současnosti má obor 240 absolventů). V rámci reformy studia byla zavedena povinná dlouhodobá asistentická stáž v institucích pomáhajícího sektoru, reflektovaná sociálně-pedagogická, resp. poradenská praxe, i některé další předměty z oblasti sociálního práva, krizové intervence, systémů práce s uživateli drog, etiky, životního stylu aj. Samostatnou závěrečnou zkoušku tvořily dva povinné okruhy (sociální deviace, sociálně-pedagogické teorie a metody) a tři okruhy povinně volitelné (poradenství, sociální management, osobnostní a sociální výchova). Akreditace studijního oboru byla následně v rámci akreditačního procesu dvakrát prodloužena (v roce 2010 a 2016).

V roce 2010 došlo jen k mírným změnám. V roce 2016, kromě zachování stávající orientace, začal být větší důraz kladen na sociální výchovu a její potenciál podporovat osobní rozvoj, směřování k životní spokojenosti a učení se životu v rozmanitých sociálních kontextech. Tomu odpovídaly i nově zařazené předměty, např. Praktikum sociální výchovy a primární prevence. Rekoncipována byla závěrečná zkouška, která byla tematicky rozvržena do tří základních okruhů: sociální pedagogika, vedení, teorie a praxe výchovy a vzdělávání. Poslední změna akreditace proběhla spíše v rovině administrativní, při transformaci studijních oborů na studijní programy (rok 2018). Základní koncepce studia, stejně jako konstrukce státní zkoušky zůstaly zachovány.

V rámci studia je od počátku jeho existence sledována spolupráce s odborníky z praxe. Typicky se realizuje jako přizvání odborníků do přednášek nebo jejich zapojení na pozici externích vyučujících (např. pro oblast romské problematiky). Propojení s praxí také umožňuje kontakt s absolventy, z nichž mnozí zastávají významné pozice v institucích a organizacích vládního i neziskového sektoru.

Pro nezbytný rozvoj oboru je zajištěna také výchova vědeckého dorostu. Disertační projekty se sociálně-pedagogickou tematikou jsou řešeny v rámci doktorského studijního programu pedagogika

(garantem je doc. PhDr. Jaroslav Koťa). K tématům disertačních prací patří například průzkum předpokladů k pracovnímu uplatnění u osob opouštějících dětský domov; vliv programu primární protidrogové prevence na rozvoj specifických kompetencí žáků a studentů.

Profil absolventa studijního oboru

Studijní program je pojat jako teoreticko-profesní. Absolvent ovládá teoretické modely a metody sociálně-výchovné a poradenské práce, zná sociálně-pedagogické instituce a profese a pedagogickou a sociální legislativu. Dokáže užívat metody výzkumu, provádět pedagogickou a sociální diagnostiku, užívat edukační metody a formy práce v oblasti formálního a informálního vzdělávání, komunitního vzdělávání a rozvoje, prevence rizikového chování, krizové intervence, poskytovat výchovné, kariérové, pedagogické a sociální poradenství, pracovat s jedincem, skupinou a komunitou v podmínkách institucí i v neinstitucionalizovaném prostředí, zpracovávat a řídit vzdělávací a sociální projekty. Je schopen profesní sebereflexe v souladu s normami profesní etiky. Program je zároveň v souladu se standardy Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, na jejichž tvorbě se autorka spolupodílela jako členka Výkonné rady Asociace.

Zakladatelka studijního oboru a jeho garanti

Sociální pedagogika by se na KPED FF UK nemohla prosadit bez těch, kteří si tento úkol vzali za svůj. Vůdčí ideovou a organizační osobností zavedení sociální pedagogiky byla doc. PhDr. Věra Poláčková, CSc., která se již v 90. letech minulého století aktivně angažovala v rámci sítě odborníků vysokých a vyšších odborných škol, kteří se snažili prosadit sociálně-pedagogické vzdělávání v České republice.

Doc. Poláčková výrazně ovlivnila koncepci oboru tím, že do ní vnesla aktuální podněty z teoreticko-metodologické základny německé sociální pedagogiky. Její pojetí sociální pedagogiky bylo poprvé publikováno v rámci Závěrečné zprávy programu PHARE – RES, *Renewal of the education system of Czech Republic* (Sekot, 1997). Sociální pedagogika je zde prezentována skutečně komplexně jako multidisciplinární vědní obor, který integruje a rozvíjí poznatky věd o člověku a společnosti do edukačního, preventivního a reedukačního působení, analyzuje dynamické vztahy mezi jedincem a prostředím a usiluje o jejich optimalizaci. Zkoumá propojenost bio-psycho-sociálních jevů ovlivňujících sociální integraci a zvládání životních situací jedincem. Respektuje jeho individuální potřeby a zájmy a iniciuje takové změny v sociálním prostředí, které podporují jeho rozvoj. Lze říci, že v tomto duchu je obor na katedře kontinuálně rozvíjen s mírnými modifikacemi až do současnosti.

Poté, co byl obor akreditován jako samostatný, tedy od roku 2005, byl postupně zaštitěn třemi guaranty. V prvním období to byla tehdejší vedoucí katedry, historička pedagogiky doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc., přední analytička sociálně motivovaných pokusů českých učitelů o reformu školy v předválečném Československu. V roce 2016 ji vystřídal doc. PhDr. Josef Valenta, CSc., jeden ze zakladatelů pedagogiky orientované na osobnostní a sociální výchovu v ČR. Aktuálně je garantkou studijního programu doc. PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D., která se pro tyto účely habilitovala prací orientovanou na fundamentální otázky a problémy oboru (Lorenzová, 2017). Realizace studijního programu by ale nebyla možná bez všech vyučujících katedry, jejichž pedagogické, sociologické, filozofické a psychologické disciplíny vstupují do studijního programu jako nezbytná teoretická báze odborníka pro pedagogickou a sociální oblast.

Věda, výzkum, úspěchy

Pro úspěšné etablování sociální pedagogiky na univerzitní půdě bylo třeba, aby se rozvíjela také jako věda. V prvním období vznikla ve spolupráci členek katedry s akademiky z Univerzity v Hradci Králové kolektivní monografie *Člověk-prostředí-výchova, k otázkám sociální pedagogiky* (Kraus & Poláčková, 2001). Šlo o jednu z prvních publikací, která se v ČR po listopadu cíleně věnovala pouze sociální pedagogice.

Také řada dalších prací členů katedry obsahovala sociálně-pedagogickou dimenzi. Práce se týkaly např. sociálně-patologických jevů u dětí a mládeže (Koťa & Jedlička, 1997), poruch socializace (Jedlička, Klíma, Koťa, Němec, & Pilař, 2004), sociální pedagogiky a jejího vztahu k pomáhání (Lorenzová, 2001), celoživotního vzdělávání a učení (Poláčková, 2005), volného času a jeho socializačního potenciálu (Poláčková, 2006), interkulturního vzdělávání (Poláčková, 2008) nebo sociálních aspektů kooperace (Kasíková, 2004).

V dalších letech na katedře vykristalizovaly zejména dvě oblasti odborného zájmu, které lze vztáhnout k sociální pedagogice. První oblast zahrnuje téma rovných příležitostí, diverzity a multikulturality v edukaci. Jde o témata, která lze chápat jako transversální – procházejí celou řadou pedagogických disciplín a v důsledku mají také významné sociálně-pedagogické konotace. Z realizovaných grantů a projektů v této oblasti lze uvést: *Interkulturní výchova a vzdělávání: efektivní metody a formy. Projekty v rámci koncepce integrace cizinců* (řešitelka H. Kasíková); *Idea rovných příležitostí a kvality vzdělávání* (řešitelka H. Kasíková); *Universities and non-formal learning: Developing intercultural competences (among others) – Aneb Interkulturní kompetence jinak* (řešitelé K. Burešová a E. Vincejová, společně s Domem zahraničních služeb); *UDEL21 (Use Diversity to Enhance Learning in the 21 century)*, mezinárodní projekt zaměřený na vývoj nových přístupů a prostředků k práci s diverziou na školách (řešitelka H. Kasíková); Projekt ESF *Učitel v diverzifikované třídě* na podporu pedagogů v oblasti multikulturní výchovy a interkulturního vzdělávání (manažer a odborný garant projektu M. Strouhal). Posledním odborným počinem v této tematické oblasti je kolektivní monografie (Kwiatkowski, Mielczarek-Żejmo, & Strouhal, 2020), připravená v mezinárodní spolupráci s odborníky z Univerzity v Zelené Hoře (M. Strouhal jako spolueditor, dále pak za KPED FF UK H. Kasíková, E. Vincejová a J. Lorenzová).

Druhou oblastí je zaměření na specifické otázky a problémy sociální pedagogiky. Jde například o témata školní sociální pedagogiky (Lorenzová, 2018a), hodnotových aspektů sociální pedagogiky (Lorenzová, 2018b), mezooborových vztahů sociální pedagogiky (Lorenzová, 2018c; Lorenzová & Burešová, 2016) a komunitní školy (Lorenzová, 2016).

Od roku 2017/2018 probíhá na Katedře pedagogiky sekvenční empirický výzkum na bázi smíšené metodologie, který je zaměřen na profesní dráhy a profesní identitu sociálních pedagogů v ČR (řešitelé J. Lorenzová a T. Komárková). K dosud publikovaným výstupům patří empirické studie věnované pojetí oboru a motivaci k jeho volbě (Lorenzová, 2020; Lorenzová & Komárková, 2019). Svým způsobem jde o výzkum bilanční, neboť se realizuje téměř čtvrt století po vstupu sociální pedagogiky jako akademické disciplíny na české vysoké školy. Dosavadní zjištění ukazují, že za posledních 20 let se v sociálně-pedagogické komunitě ustálilo pojetí oboru a výkonu povolání, což lze považovat za projev samostatnosti a emancipace oboru.

Závěr

Aktuálně realizovaný studijní program je v rámci Univerzity Karlovy specifický tím, že je jediným magisterským studijním programem sociální pedagogiky realizovaným na jejích fakultách. V současnosti je atraktivní pro absolventy bakalářských pedagogických studií nejen z UK, ale celé republiky. Při zpětném ohlédnutí lze říci, že sociální pedagogika na KPED FF UK dosáhla řady úspěchů a absolventi a absolventky oboru nacházejí bezproblémové uplatnění v praxi, přestože v oblasti školské legislativy dosud není v ČR profese sociálního pedagoga ukotvena. Obor se vyvíjí na podkladě výzkumu (teoretického i empirického) a adekvátně je realizována publikační činnost. Do budoucna bude tento vývoj záviset nejen na entuziasmu a pílí, ale také na řadě dalších faktorů, jako je například legislativní ukotvení profese sociálního pedagoga, financování vysokých škol a nezbytné personální posílení pracoviště mladými akademiky zaměřenými na tuto oblast pedagogické vědy.

Literatura

- Jedlička, R., Klíma, P., Koťa, J., Němec, J., & Pilař, J. (2004). *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis.
- Kasíková, H. (2004). *Kooperativní uspořádání sociálních vztahů: výzva škole i společnosti*. Praha: Karolinum.
- Koťa, J., & Jedlička, R. (1997). *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum.
- Kraus, B., & Poláčková, V. (Eds.). (2001). *Člověk-prostředí-výchova, k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido.
- Kwiatkowski, M., Mielczarek-Żejmo, A., & Strouhal, M. (Eds.). (2020). *Multiculturalism. From crisis to renewal?* Praha: Karolinum.
- Lorenzová, J. (2001). Sociální pedagogika jako pomáhající disciplína. *Pedagogika*, 51, 292–298.
- Lorenzová, J. (2016). The community school as a contemporary concept in education and its evolution in the Czech Republic. *Studia z Teorii Wychowania*, 14(1), 145–167.
- Lorenzová, J. (2017). *Sociální pedagogika: věda, praxe, profese. K oborové a profesní identitě sociální pedagogiky* (Habilitační práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Lorenzová, J. (2018a). School-based social pedagogy and its implementation in the Czech school system. *International Journal of Teaching and Education*, 6(1), 21–35. <https://doi.org/10.20472/TE.2018.6.1.002>
- Lorenzová, J. (2018b). Axiologické diskursy v sociální pedagogice. In P. Potměšilová & M. Öbrink Hobzová (Eds.), *Sborník z konference Mládež a hodnoty 2018. Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti* (s. 21–33). Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého.
- Lorenzová, J. (2018c). Vztah sociální pedagogiky a sociální práce jako stále aktuální mezioborový problém. *Slavonic Pedagogical Studies Journal*, 7(2), 217–236. <https://doi.org/10.18355/PG.2018.7.2.1>
- Lorenzová, J. (2020). Motivace studentů a absolventů ke studiu oboru sociální pedagogika – mezi osobním rozvojem a službou? *Studia paedagogica*, 25(1), 79–105. <https://doi.org/10.5817/SP2020-1-4>
- Lorenzová, J., & Burešová, K. (2016). K hledání souvislostí mezi zážitkovou a sociální pedagogikou. In M. Švamberg Šauerová (Ed.), *Benefity využití sportovních a prožitkových aktivit v edukačních souvislostech* (s. 174–189). Praha: Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra.
- Lorenzová, J., & Komárková, T. (2019). Sociální pedagogika: pojetí oboru a profese sociálními pedagogy v ČR. *Orbis Scholae*, 13(1), 87–106. <https://doi.org/10.14712/23363177.2019.23>
- Poláčková, V. (2005). K otázkám vzdělávání a celoživotního učení v evropském kontextu. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 3, 15–19.
- Poláčková, V. (2006). Volný čas jako prostor pro socializaci, výchovu a interkulturní vzdělávání. In M. Kaplánek (Ed.), *Výchova a volný čas. Sborník příspěvků 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase. České Budějovice, Jihočeská univerzita, Teologická fakulta 2.-3. červen 2005* (s. 17–20). České Budějovice: Jihočeská univerzita.
- Poláčková, V. (2008). *Zur interkulturellen bildung und zur interkulturellen erziehung*. Praha: PA ČR.

Sekot, J. (1997). *Sociální pedagogika jako vědní disciplína a jako studijní obor. Závěrečná zpráva programu PHARE – RES, Renewal of the education system of Czech Republic*. Praha: Sdružení Vyšších odborných škol sociální práce a sociální pedagogiky.

Jitka Lorenzová působí od roku 1985 na Katedře pedagogiky na FF UK v Praze. Odborně se věnuje oborové a profesní identitě sociální pedagogiky, profesnímu postavení sociálních pedagogů v ČR a v Evropě a výzkumu profesních drah sociálních pedagogů. Publikovala monografie a řadu odborných studií v českých i zahraničních časopisech. Jako řešitelka a spoluřešitelka se podílela na mnoha výzkumných projektech. Stála u zrodu Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice a na jejím fungování se podílí jako členka Výkonné rady. Je členkou redakční rady časopisu Sociální pedagogika.